

תבוננות - זה א' ב' בעבודת ה'

התבוננות - זה א' ב' בעבודת ה'

וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ... עִמָּה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל ה' מְכַל הָאֱלֹקִים כִּי בַדְבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם: (שמות י"ח י' - י"א).

כל מי שמתבונן בתחילת הפרשה בדבריו של יתרו מרים גבה או שניים, ומי שיש לו שלושה גבות - מרים את שלושתן. מדוע?

עומד לו גדול החוקרים בפענוח סוגיית "מיהו האלוה האמיתי", אדם שכל חייו חפר ונבר וחקר ודרש ובלש ודש בכל העבודות זרות שיש בעולם - ולא מצא עדין את האלוקים האמיתי, ולפתע פתאום הוא פותר את החידה הסבוכה הזו ברגע אחד - ומחליט שה' הוא האלוקים האמיתי.

ומה משכנע אותו להגיע למסקנה הנפלאה הזו? החשבון הפשוט הבא: המצרים תכננו להטביע את היהודים בַּיַּאֲזַר, ובסוף עצתם צנחה ולא צלחה - והם בעצמם טבעו במים (רש"י י"ח י"א).

שמעתם את הראיה החזקה והמרעישה שגרמה ליתרו להגיע למסקנתו הכבירה "שה' הוא אלוקי האמת"? היעלה על הדעת להשתכנע מראיה כזו רעועה? מילא אם באמצע הלילה הייתה מתגלית ליתרו איזו דמות עלומה ואומרת לו "סניור יתרו... דע לך שאני הוא האלוקים - ולראייה אני מגלה לך את מספר הלוטו של ההגרלה הקרובה", כאן אולי היה מקום להשתכנע. אך מה כל כך משכנע בזה שהמצרים תכננו תוכנית על בני ישראל - ובסוף זה חזר עליהם? האמת היא שהקושיה עצומה שבעתיים, ואף יותר מכך. מדוע?

משום שהיו עשרת המכות, קריעת ים סוף, מן, שליו, באר מרים, ענני כבוד, עמוד האש ועמוד הענן, עם ישראל הוצפו בניסי ניסים בכל רגע ורגע, ולמרות כל זאת, כל הכבודה הנפלאה הזו לא הספיקה ליתרו להחליט שה' הוא אלוקי האמת. מה כן שכנעה אותו סופית? הידיעה שתוכנית "הפיתרון הסופי" שתכננו המצרים על היהודים - לא יצאה לפועל, אלא התקיימה בהם עצמם. (רצו להטביע - והם עצמם טבעו).

ושוב השאלה מתפרצת ועולה וזועקת וממריאה עד לב השמים: מה כל כך מיוחד בזה שהמצרים תכננו - ובסוף זה חזר עליהם, יותר מכל הניסים והנפלאות שה' עשה לעם ישראל?

יתרו מגלה לנו את סוד האמונה הגדול, הרמוז במילה אחת. "התבוננות". פירוש: אדם שלא מעוניין להתאים את עצמו לאמת - אלא את האמת אליו, אדם כזה יצליח תמיד לרקוח מרקחת מעניינת ולהכניס פרשנויות ותאוריות והסברים במה שהוא יראה, ובכך לנטרל לעצמו את כל הקושיות וההתמודדויות הבעייתיות. רוצים דוגמא עם הרבה צבע?

מי לא שמע את התאורייה הגאונית והמבריקה "שהעולם נברא מפיצוץ", וכדלהלן:

אי שם באיזה שהוא "שום מקום" בקוסמוס, הייתה פסוליה. (ואל תשאלו מי ברא אותה ושם אותה שם - כי לצ'ארלס דרווין אין על זה תשובה...)

שנים רבות עמדה הפסוליה על מקומה, ויום אחד היא התפוצצה - ומזה נוצר קוף אביר וכביר עם זקן עבות וזנב נדיר. אחר כך התפוצצה פסוליה נוספת ומהפיצוץ הזה נוצרה שימפנזה יפה עם עיניים כחולות ושיער גולש.

פרשת יתרו

עברו ימים חלפו שנים, השניים באו בברית הנישואין, ונולדו להם סוללה מפוארת של קופים מוצלחים. הזמן חלף ודלף, ובינתיים נוצרה עוד סדרה של פיצוצים. פיצוץ אחד הוריד לקופים את הזנב... פיצוץ נוסף עיצב להם את האצבעות ברגליים, עוד פיצוץ עזר להם לחדד את האף ולהשיר את השיער מהגוף ולשנות את צבע העור... פיצוץ נוסף לימד אותם עברית... וכך אט אט התפתח לו העולם - כאשר כל פיצוץ מקדם אותו עוד קצת אל השלמות הנפלאה.

שורה תחתונה, לדעת דרווין האדם הוא "קוף משודרג" שחלק מהאחים שלו לא צלחו את השידרוג ועדיין לא התפתחו, ולכן הם נמצאים היום בפינת החי - וממתינים לפיצוץ הבא שיקדם אותם. ככון שזה נשמע נפלא?

(נ.ב. אם תשמעו פעם סידרה של פיצוצים בחדר לידה באחד מבתי החולים, אל תיבהלו ואל תיקראו לשומר. פשוט כנראה יש איזו התקדמות ושדרוג למין האנושי - וקולות הפיצוץ מעידים על זן מתקדם יותר שבא לעולם, משהו יותר מוצלח מאיתנו)...

הבעיה היא שבינתיים התברר שפיצוץ הורס ולא בונה... ולמרות זאת זה לא מעניין את האתאיסט החמוד. זהו. יש לו הסבר איך נוצר העולם, הסבר שמוביל אותו למסקנה של אין דין ואין דיין, מסקנה שמתאימה לו ומתירה לו לעשות ככל העולה על רוחו, וזה בעצם מה שחשוב לו. (אין לו אומץ ללכת לסמינר ולעמוד שם "ראש בראש" מול סוללת המרצים הנמרצים שיכולים להוכיח בצורה לוגית שלא ניתנת לערעור וניעור ופירור - שיש דין ויש דיין ושתורת משה אמת ושיש עולם הבא ושכר ועונש וכו').

הנה לנו דוגמא מספר 1 שאנשים מוכנים להגיד את השטויות הכי גדולות ולתת הסברים לתעלומות הכי נשגבות, והם לא מתביישים אף להעלות את הדברים על הכתב ולהציע את מרכולתם ברבים. ואתם חושבים שיתרו לא ידע את סגנון החשיבה היצירתי והפורה הזה? וכי לא היה לו מספיק שכל כדי להמציא איזו אמונה ותורה חדשה? אם כן לשם מה הוא היה צריך לייגע את עצמו עשרות שנים ולחקור ולחפש מי ברא את העולם "באמת"?

יתרו מלמד אותנו נקודה מאוד בסיסית. בן אדם בן אדם, תתבונן! אין ספק שלכל דבר אפשר למצוא הסבר ותאוריה. אך אל לאדם לנסות לתת הסברים ופולפולים לכל דבר, אלא עליו לקשר את כל המאורעות ולחפש את החוט השזור ביניהם.

הנה, פרעה היה מכונה "אלוהי המים", היו לו את היאור והנילוס שלעולם לא יבשו, היה לו גם עוצמה וכוון שאין כמוהם (מצרים שלטה בכל העולם), באותה תקופה בני ישראל היו מבוזים ועבדים נרצעים, שחטו להם את הילדים, התעללו בהם והפרידו את הגברים מנשותיהם וְכִדּוּ בהם בעבודות קשות, עד שיום אחד קם בעל הכוח והעוצמה "פרעה", והחליט להטביע ביאור את בני ישראל החלושים, ואין ספק שהיו לו 100% סיכויים להצליח!

אלא שלמרות זאת התהפכה התמונה 180 מעלות והמצריים טבעו בים סוף, ואילו בני ישראל שהיו להם 100% סיכויים למות - צלחו את כל הצרות ושרדו את כל הגזירות, והיו להם ניסים ונפלאות. מן, שליו, ענני כבוד וכו'.

יתרו התבונן מהצד על כל המהלך, אך זה עדיין לא שכנע אותו באמונה בבורא. בסדר, אלוקי היהודים עושה מופתים, ולהבדיל גם המכשפים עושים מופתים, ונבוכדנצר עשה שהפסל ידבר (הוא הכניס את הציץ לתוך הפסל), המכשפים הפכו מקלות לתנינים ומים לדם, ויתרו לא התפעל ממופתים וניסים. אך

פרשת יתרו

כאשר הוא ראה שהתוכנית שרצו המצריים לבצע בעם ישראל - התקיימה בהם עצמם והם טבעו בים סוף, הפרט הדק הזה שבר אותו ושכנע אותו באמונה בבורא עולם.

פתאום הוא קלט שהעולם הזה אינו הפקר, יש דין ויש דיין ואף אד לא יכול לנגוע במוכן לחברו אפילו כמלא נימה (כחוט השערה), והבורא לא מוותר לאף אחד - ואפילו את המלך הגדול של מצריים הוא מעמיד במקום, ומעניש אותו באותה תוכנית שהוא תכנן על בני ישראל.

הצדק הגבוה והאמיתי הזה - זה מה שכבש את ליבו של יתרו, וזה הפשטות של המילים יִאמֶר יִתְרוּ... עֲתָה יִדְעֵתִי כִּי גָדוֹל ה' מְכַל הָאֱלֹקִים. אִיךְ אֲנִי יוֹדֵעַ? כִּי בַדְבָר אֲשֶׁר זָדוּ - עָלֵיהֶם. התוכנית הרעה חזרה עליהם בעצמם. הנה, יש דין, יש דיין, יש צדק, מידה כנגד מידה לא בטלה, והעולם אינו הפקר. וצדק כזה מושלם אין באף מקום, ואף אליל ודחליל לא מתחרה עם השלמות הזו.

עד כאן עיכלנו מעט את "ההתבוננות" של יתרו ומסקנתו הנפלאה, ואין ספק שהאמונה הדקה וההתבוננות העדינה הזו הם הא' ב' של האדם היהודי, וזה מה שמחבר אותו עם הבורא - יותר מהכל. מה כוונת המשורר החזן והפייטן?

אדם המקיים מצוות זה עדין לא מעיד שהוא מחובר לה' בלב ונפש, מפני שהמצוות הם "מעשים חיצוניים". לנענע לולב, להניח תפילין, לנוח בשבת, לקבוע מזוזה בפתח...

יתכן גם שהאדם יעשה את המצוות חפיף ומתוך נגיעות של כל מיני חשבונות. ההורים שלו דתיים - והוא לא רוצה לצער אותם... לא נעים לו מאשתו והשכנים... הוא ממשיך לעבוד את ה' - כי הוא חונך כך מקטנות... אך בתוך תוכו הוא יבש וריק מאהבת ה' ובעצם הוא עושה את המצוות מתוך הרגשת עול ואין לו "שמחה פנימית" באותו רגע, והוא מחפש תמיד רק לסיים אותם. הוא בא לבית הכנסת אחרון ויוצא ראשון... בצאת השבת הוא על קוצים ומחכה שהשבת כבר תצא...

אדם כזה כמובן שיקבל שכר על מצוותיו, אך אין ספק שעדין הוא רחוק מהשלמות ומהחיבור לבורא - ובקלות "להבת האמונה" שבקרבו עלולה להיכבות. ומדוע לא? הרי הוא "חיצוני" בלבד בעבודת ה'. אך מי שמאמין וחי וחש ונושם את הרמה הגבוהה שהגיע אליה יתרו, את היסוד של "אין עוד מלבדו", שיש דין ויש דיין, שיש צדק אלוקי, שעל הכל יביא האלוקים במשפט - הן טוב והן מוטב, הרי שהוא כנוע לה' בצורה מלאה ועובד את ה' מתוך פנימיות.

הפנימיות היא זו שמכתיבה לו את החיצוניות - את המעשים, ואין ספק שלפני כל צעד הוא שואל את עצמו "אם אני יעשה את מה שבא לי לעשות, האם זה ישמח את ה' - או יצער חלילה?"

ולא לחינם נכתבה פרשת "מעמד הר סיני ועשרת הדיברות" בפרשה של יתרו, שהרי את ההתבוננות המושלמת ראינו אצל יתרו, וזה בעצם הא' ב' של מתן תורה. שהרי לימוד תורה בלי התבוננות וקיום מצוות עם חיצוניות וללא פנימיות - זהו חיסרון מאוד גדול בעבודת ה', ועלול לגרום לאדם לאבד את כל צמיחתו וקידומו הרוחניים.

לדוגמא: אדם בא לשיעור תורה ושומע את המרצה מדבר על חיזוק במגוון נושאים, באותו רגע הוא תופר אותם במוחו על כל הסובבים - חוץ מעל עצמו. כאשר הוא שומע חיזוק בשלום בית - הוא בטוח שהדברים מכוונים אל זה שישב מאחוריו... עבודת המידות - מתכוונים לחמתי שבעזרת נשים... משא ומתן באמונה - הכוונה לגבאי בבית כנסת שמכר את הכיסאות בימים נוראים במחיר יקר...

פרשת יתרו

כן כן כאשר חסר לאדם את ההתבוננות האמיתית, אזי כל עבודת ה' שלו נפסדת. הוא לומד תורה - ולא מפנים את מה שקורא. שומע שיחות חיזוק - ולא מבין שהדברים מכוונים גם אליו. מקיים את המצוות בלי לב וחיות - ומתעמק בחלק החיצוני והמעשי שלהם, ומתעלם מפנימיותם.

לא נעים להגיד, אבל אדם שחי ללא התבוננות - גם הקשר שלו עם בן זוגו פצוע וקרוע ופגוע וגרוע ורעוע! הוא עלול לפגוע בזולת ולא להבחין, וגם כאשר מעירים לו, במקום לבקר את עצמו ולבדוק את הצד השני של המטבע - תחת זאת הוא שולף הסבר מקיף למה שעשה - המעיד שאצלו הכל בסדר ושהוא זך ומושלם מכל אשמה, והוא כלל לא מתבונן שהתנהגותו גורמת נזק לסביבה ולמשפחה.

גם חינוך הילדים שלו נראה בהתאם, ובמקום ילד פלא הוא מקבל ילד פרא. שהרי הוא חונך עם חיצוניות בלבד וכלל לא טיפח את פנימיותו של הילד.

הוא אומנם קנה לילד בגדי שבת מכובדים ועשה לו בר מצווה כיד המלך, רכש עבורו כובע וחליפה - ושלה אותו עם קונטינר ממתקים לישיבה, אותו אב בטוח שהוא משקיע בבנו את המירב והמיטב, אך הוא לא הבחין שהוא פיתח יפה את חיצוניות הילד, אך לא השקיע בבניית מהותו ופנימיותו. ואתם חושבים שהילד לא קולט את זה?

מספר הרב יחיאל יעקובסון: פעם נכנסתי עם מורה לאיזו כיתה בבית ספר מסוים, ושאלנו את הילדים הקטנים שאלה מאוד פשוטה. "מה הכי חשוב בעולם?" כמובן שכולם צעקו "ללמוד תורה ולעשות מצוות", שהרי מדקלמים להם את זה כל הזמן.

משיך הרב יחיאל ומספר: באותו רגע אמרת למורה שהילדים אומרים כהוגן, אך רואים עליהם שזה ציטוט סינטטי - והם לא מחוברים למה שהם אומרים. לפתע ירה אחד הילדים לחלל את המילים הבאות: לאכול צ'ולנט זה יותר חשוב מללמוד תורה!

באותו רגע המורה גער בילד והילדים גיחכו לעברו, המורה אפילו רצה להעניש את הילד על דברי הליצנות שאמר, אך הרב יחיאל אמר למורה שדווקא הילד הזה דובר אמת! המורה שאל "מה הרב מתכוין?" והרב ענה: אני אומר שהילד בטוח באמת שלאכול צ'ולנט זה הערך העליון ביותר. ראה הרב יחיאל שהמורה לא מאמין לו שהילד כל כך רדוד במחשבתו. מה עשה? קרה לילד ואמר לו בפני כולם: אני מאמין לך שאתה בטוח שצ'ולנט זה הערך הכי עליון. אבל מהיכן אתה יודע את הסוד הזה?

והילד ענה: כל שבת באמצע הסעודה של הבוקר אבא שלי מבקש ממני להגיד דברי תורה, ואני קם ומספר לכולם את פרשת השבוע. אך במקום שאבא שלי יקשיב לי ויאזין לדברי - הוא שקוע בצלחת ואוכל, וכאשר הוא מסיים את הצלחת הוא מוזג עוד אחת, ואני רואה שהצ'ולנט מעניין אותו הרבה יותר מדברי התורה שאני אומר.

לא יאומן איזו הבחנה דקה יש לילדים. החיישנים הנקיים שלהם קולטים בדיוק אם האבא מחנך אותם עם פנימיות ואיכפת לו באמת מלימודם ותורתם, או שהוא עושה זאת בצורה חיצונית - בשביל שיוכל לכתוב בדף קשר שהילד סיפר נפלא פרשת שבוע.

וזה לא סוד שאת הילדים אי אפשר לרמות! אתה יכול לדקלם לילד מהבוקר ועד הערב שהתורה זה הערך הכי עליון, אך אם לא תשדר לו את זה עם פנימיות ודוגמא אישית - "ותראה לו מעמד הר סיני"

פרשת יתרו

כאשר הוא אומר דבר תורה על השולחן, אתה עלול לגרום לו "חינוך עקיף" שצ'ולנט זה הערך העליון ביותר, ומחר הוא יגדל עוד קצת ויבין ממך שהכסף זה ערך עוד יותר עליון, ומחרתיים הוא עלול חלילה לנבול וליפול בכל חינוכו ולחפש את עצמו וערכיו במקומות אחרים.

האמת היא שאדם שהתבוננותו אינה פנימית ומושלמת, כאשר באים עליו צרות ואסונות חלילה - הניסיון באמונה שיש לו מאוד גדול, מפני שהוא לא רגיל להתבונן בין הטיפות ולראות "גם" את יד ה' שליוותה אותו באותו זמן של צער וכאב, מה שנקרא "להתבונן בחצי כוס המלאה".

לפני מספר שנים כל הארץ רעשה וגעשה כאשר משפחה בצפון עלה ביתם באש ונשרפו למוות שלושה ילדים מתוך ארבעה שהיו להם, והמשפחה איבדה את רכושה. הכאב היה עצום, הצער היה נורא, וכלל הציבור נרתם למערכה וקרא תהילים למען אותה משפחה.

כצפוי, הגיע התקשורת אל אותה אישה "חרדית" וראיינו אותה: מה את אומרת על המצב הקשה וכו'... שיכלת שלושה ילדים, איבדת רכוש, היית עם הילדה בבית חלים, המשפחה שלך התפרקה... סבלת וכו'...

והאישה השיבה להם תשובה שהם לא האמינו:

הכל משמים, ה' נתן ה' לקח, הכל לטובה, אנו מאמינים שזה תיקון שהיינו צריכים לעבור ואין לנו טענות על ה' חלילה, ותודה לה' שלפחות השאיר לנו את התינוק (אחד מתוך ארבעת הילדים).

אשריהם ישראל שעניניהם כל כך טהורות וקדושות והם יודעים לראות גם את האור שבתוך החושך, ואת יד ההשגחה המנווטת ומסתתרת בתוך הניסיון הקשה והכואב. אך אין ספק שכדי להגיע לרמה כזו צריך לפתח כל הזמן את ההתבוננות הטהורה ולראות את היד המכוונת שבכל מאורע. אחרת, בשעת משבר עלול האדם להישבר ברuchניותו חלילה.

אכן, "התבוננות" פנימית עמוקה וטהורה וישרה יש לה השפעה גדולה על כל עבודת ה' של האדם. על שלום ביתו, חינוך ילדיו, לימוד תורתו, קירבתו לה', עמידה בשעת משבר חלילה וכו'. משום כך חובה להיות עם התבוננות נכונה ולהכניס אותה לכל פינה בעבודת ה' ולהפיח פנמיות במעשים החיצוניים שאנו עושים, ולחנך גם את ילדינו לפתח את הכלי הקדוש והנשגב הזה.

את המסר הזה אנו רואים בפרשה גם אצל משה רבנו: וַיִּקַּח יִתְרוֹ... אֶת צַפְנָה אִשְׁתּוֹ מִשֵּׁה אַחֵר שְׁלוּחֵיהֶּ: וְאֵת שְׁבִי בְּנֵיהֶּ אֲשֶׁר שָׁם הָאֶסֶד גְּרָשָׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְשָׁם הָאֶסֶד אֲלִיעֶזֶר כִּי אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי יִצְלָנִי מִחֶרֶב פְּרָעָה: (י"ח ב' - ד).

כאשר עברו על משה ימים קשים ואף היה מצב שמלך מצרים ביקש להורגו על שטמן את המצרי בחול, במקום שמשה יתמקד בצרות ויבכה את מר גורלו, תחת זאת הוא ראה את יד ה' שליוותה אותו בכל הזמנים, ואת הניסים שהיו פזורים סביבו ברגעים הכי קשים. ולא רק שמשה הודה לה' על כך באותו רגע, אלא הוא אף הנציח זאת לנצח ועשה לעצמו את הסימנים הכי גדולים לזכור זאת. "הוא חקק את זה בשמות של הילדים שלו!"

זה פלא שיתרו זכה להיות חותן משה - החותן של גדול הדור? הרי יש לו עם משה רבינו מכנה משותף גדול. אצל יתרו ראינו את ההתבוננות הגדולה - עד כדי אמונה גמורה בה',

פרשת יתרו

ואף אצל משה ראינו שהנציח בילדיו את ההתבוננות הנפלאה בהנהגת ה' עימו.

ולא לחינם מפרסמת לנו זאת התורה - שהרי מעשה אבות סימן לבנים, מהם אנו אמורים להעתיק את הדרך והכיוון בעבודת ה', והם אלו שגילו לנו כיצד נראית עבודת ה' "מושלמת".

ומי לא רוצה להיות מושלם בעבודת ה'?